

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка

САЛАМАХА МАР'ЯНА ЯРОСЛАВІВНА

УДК 81'373.46-13'371:502=111

**АНГЛОМОВНА ТЕРМІНОСИСТЕМА ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ:
СТРУКТУРА, СЕМАНТИКА, ПРАГМАТИКА**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Львів – 2016

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано на кафедрі іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
ДУДОК Роман Іванович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри іноземних мов
для гуманітарних факультетів

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
КИЯК Тарас Романович,
Інститут філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
завідувач кафедри теорії і практики
перекладу з німецької мови

кандидат філологічних наук, доцент
КОВАЛИК Наталія Василівна,
Львівський торговельно-економічний університет,
завідувач кафедри іноземних мов

Захист відбудеться 30 травня 2016 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 35.051.15 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79000, м. Львів, вул. Університетська, 1, ауд. 405.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79005, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Автореферат розіслано “27” квітня 2016 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук, доцент

О.В. Татаровська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЇ

Інтенсивний розвиток науково-технічної інформації та інтеграція наук зумовили в останні десятиліття зацікавлення проблемами галузевих терміносистем, зокрема охорони довкілля, яка посідає вагоме місце у мовній картині світу як важливий її пласт, що динамічно розвивається і тісно корелює з іншими терміносистемами.

Протягом кількох десятиліть термінознавча тематика привертає увагу українських та зарубіжних вчених. Теоретичні засади та принципи творення, структури і семантики термінів висвітлені у працях Н. Ф. Алефіренко, О. С. Ахманової, Р. О. Будагова, Г. Будіна, А. Вежбицької, В. В. Виноградова, Г. О. Винокура, Е. Вюстера, К. Галінські, О. С. Герда, Б. М. Головіна, Л. Гофмана, С. В. Гриньова, С. О. Гурського, В. П. Даниленка, Р. І. Дудка, Ю. А. Зацного, В. А. Звєгінцева, Т. Л. Канделаки, Т. Р. Кияка, І. М. Кочан, Дж. Лайонза, В. В. Левицького, В. М. Лейчика, Т. Й. Лешука, Д. С. Лотте, О. Д. Огуя, Т. І. Панько, Г. Піхта, О. О. Потебні, О. О. Реформатського, Е. Ф. Скороходька, О. В. Суперанської, В. О. Татарінова, Р. Теммерман, Г. Фреге, С. Д. Шелова, Д. М. Шмельова та ін.

Об'єктом лінгвістичних досліджень стають англomовні галузеві терміносистеми: юридична (І. М. Гумовська, Е. Т. Дерді), кредитно-банківська (О. І. Дуда), маркетингова (О. І. Гутиряк), ринкових відносин (З. Б. Куделько), кібернетики (Е. Р. Брагіна), оподаткування (О. В. Константінова), економіки (В. Л. Іщенко, Н. В. Ковалик, В. І. Пушкар), новітніх технологій (Р. К. Махачашвілі), інформатики й обчислювальної техніки (В. Д. Бялик, Т. Г. Скопюк) тощо.

Екологічній термінології та екологічному дискурсу, які також перебувають у колі мовознавчих зацікавлень, присвятили свої праці такі дослідники: О. В. Баби́ре, Е. Г. Балюта, О. М. Боднар, І. В. Верегітіна, І. Г. Гусєва, О. М. Іващи́шин, Н. О. Краси́льнікова, Н. М. Крючкова, К. А. Латише́вська, З. І. Ломіні́на, С. В. Овсейчик, А. М. Раїсова, І. Н. Рогожнікова, І. О. Розмарі́ца, Л. В. Сологуб, К. Ю. Симонова та ін.

Однак англomовна терміносистема охорони довкілля, зокрема її структурно-семантичні та лінгвопрагматичні особливості, в сучасній лінгвістичній літературі досі не була предметом окремого аналізу.

Зміни в термінології охорони довкілля, яка характеризується відкритістю, структурованістю та динамічністю, свідчать про потребу її детального аналізу, систематизації та стандартизації.

Актуальність наукової праці зумовлено кількома чинниками: 1) загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень на аналіз галузевих терміносистем; 2) зростанням впливу людини на довкілля, що неминуче позначається на лінгвістичних процесах; 3) необхідністю систематизації, впорядкування і стандартизації термінів охорони довкілля, роботою науковців та фахівців над міждержавним узгодженням термінологічного апарату.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертацію виконано у межах науково-дослідної тематики факультету іноземних мов Львівського національного університету імені Івана Франка “Сучасні напрями формування структурно-семантичних і когнітивно-комунікативних парадигм германських, романських і класичних мов” (номер державної реєстрації 0111U008010). Тему дисертації затверджено 28 березня 2012 року на засіданні вченої ради Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 37/3) та уточнено 24 червня 2015 року (протокол № 2/6).

Мета дослідження – проаналізувати структурно-семантичні та лінгвопрагматичні параметри англомовних термінів охорони довкілля.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких **завдань**:

- висвітлити теоретико-методологічні засади терміна охорони довкілля;
- описати виникнення та формування досліджуваної термінології;
- виокремити основні тематичні групи терміносистеми охорони довкілля та дослідити її гіперо-гіпонімічні зв'язки;
- проаналізувати структурні особливості термінів охорони довкілля, виявити продуктивні способи їхнього утворення;
- простежити лексико-семантичні процеси в терміносистемі охорони довкілля: синонімію, антонімію та полісемію;
- охарактеризувати специфіку термінів у фахових статтях з охорони довкілля, визначити ступінь їхньої термінологічної насиченості;
- побудувати семантичні моделі термінів охорони довкілля з використанням RX-кодів;
- описати основні засади впорядкування терміносистеми та встановити закономірності між структурою і семантикою термінів, що слугуватиме механізмом лінгвопрагматичної стандартизації терміносистеми охорони довкілля.

Об'єкт дослідження – англомовна терміносистема охорони довкілля.

Предмет дослідження – структурні, семантичні та лінгвопрагматичні особливості англомовних термінів охорони довкілля.

Матеріалом дослідження слугують 2565 термінів охорони довкілля, відібраних із лексикографічних джерел та англомовних праць з охорони довкілля – фахових статей із журналу “Journal of Environmental Protection”, загальним обсягом 4 940 сторінок, опублікованих за 2010 – 2015 рр.

Теоретико-методологічне підґрунтя дисертації становлять розвідки зі словотворення, семасіології, термінології, методології дослідження у працях К. Я. Авербуха, Ю. Д. Апресяна, А. Вежбицької, Г. О. Винокура, В. П. Даниленка, Р. І. Дудка, Ю. А. Зацного, Т. Л. Канделакі, І. С. Квітко, Т. Р. Кияка, В. В. Левицького, В. М. Лейчика, Т. Й. Лещука, Д. С. Лотте, Т. І. Панько, М. М. Полюжина, Р. С. Помірка, О. О. Реформатського, О. О. Селіванової, Е. Ф. Скороходька, О. В. Суперанської, М. Т. Кабре, Дж. Лайонза, Дж. Лакоффа, Ч. Філлмора, У. Чейфа та ін.

Методи дослідження. У дисертації застосовано такі методи дослідження: *компонентний аналіз* (для визначення семантичної структури термінів охорони довкілля, виявлення їхніх елементарних семантичних компонентів – сем), *описово-аналітичний* з прийомами спостереження, порівняння, узагальнення (для відбору, інтерпретації та класифікації фактичного матеріалу), *аналіз словникових дефініцій* (для окреслення змісту термінологічних одиниць через словникові дефініції, виявлення сем), *структурний аналіз* (для з'ясування структури термінів охорони довкілля, визначення шляхів та способів формування термінологічного корпусу), *метод структурного та семантичного моделювання* (за допомогою якого створені моделі термінологічних словосполучень охорони довкілля), *метод опозицій* (для дослідження системних відношень між термінами), *метод кількісних підрахунків* (для визначення кількісних характеристик різних типів термінів), *метод суцільної вибірки* (для укладення англо-українського словника термінів охорони довкілля).

Наукова новизна отриманих результатів полягає в інтегративності структурно-семантичних та лінгвопрагматичних підходів до аналізу термінів.

У науковій праці вперше:

– об'єктом лінгвістичного аналізу обрано англomовну терміносистему охорони довкілля;

– здійснено аналіз досліджуваних термінів за тематичними групами та гіперо-гіпонімічними зв'язками;

– описано лексико-семантичні відношення в англomовній терміносистемі охорони довкілля (синонімічні, антонімічні, полісемічні);

– проаналізовано структурні та семантичні моделі з метою впорядкування досліджуваної терміносистеми.

Положення, які винесено на захист:

1. Терміни охорони довкілля – це мовні знаки, що передають спеціальну інформацію, забезпечують процеси номінації й порозуміння між фахівцями. Терміносистема охорони довкілля, для якої характерні цілісність, відкритість, динамічність і структурованість, є сукупністю вузькогалузевих термінів, термінів суміжних галузей та загальнонаукових термінів.

2. Термінології охорони довкілля властивий системний зв'язок, що підтверджується її поділом на 11 тематичних груп та наявністю гіперо-гіпонімічних зв'язків. До найчисленніших відносяться тематичні групи, які становлять: 1) назви споруд, інструментів та приладів, 2) назви заходів, методів та способів для запобігання проблем, охорони та підтримання довкілля у належному стані та 3) назви чинників, які завдають шкоди довкіллю.

3. Терміносистема охорони довкілля має усі необхідні морфологічні, синтаксичні і семантичні засоби для свого розвитку й збагачення. Структурно-семантичні особливості досліджуваної терміносистеми виявляються у термінотворенні: перевага використання суфіксів над префіксами для утворення похідних термінів, фіксований і незмінний порядок компонентів композитів та термінологічних словосполучень, продуктивність аббревіаційного способу.

4. Термінологічне словосполучення – це цілісна семантична одиниця, в якій збережені значення усіх компонентів. Термінологічні словосполучення в охороні довкілля майже у 2,5 раза перевищують кількість однослівних термінів. Серед двокомпонентних, які переважають у досліджуваній терміносистемі, найпродуктивнішою є модель, що складається з двох іменників.

5. Поповнення сучасної англомовної терміносистеми охорони довкілля шляхом вторинної номінації відбувається у результаті метафоричного або метонімічного перенесення. Здебільшого основою для метафоричного перенесення є слова, що номінують поняття навколишнього середовища, предмети побуту та будівлі. Найпродуктивніші моделі метонімічного перенесення – “процес – результат” та “процес – предмет”.

6. Терміносистемі охорони довкілля притаманна наявність лексико-семантичних зв'язків: поширеність синонімічних відношень, що свідчить про асистемність термінології та потребу її уніфікації; контрадикторність антонімічних відношень, а також поодинокі випадки внутрішньогалузевої полісемії.

7. Фахова стаття з охорони довкілля характеризується термінологічною насиченістю, яка зростає із збільшенням відстані від її початку та становить 30–40%. Використання адресантом низки інформативних маркерів в основній та кінцевій частинах статті свідчить про застосування ним комунікативної стратегії поступового ускладнення термінологічного апарату.

8. Побудова семантичних моделей з використанням мови RX-кодів та встановлення закономірностей між структурою та семантикою термінів охорони довкілля є одним із засобів впорядкування терміносистеми, що зумовлює лінгвопрагматичне спрямування дослідження.

Теоретичне значення проведеного дослідження полягає в тому, що основні його результати уточнюють і збагачують теоретичні засади фахового термінознавства, лексикології та лексикографії.

Отримані результати доповнюють відомості про словотвірні процеси, закономірності структури і семантики термінологічних одиниць, що сприяють вирішенню проблем формування та функціонування фахової лексики. Твердження наукової праці можуть стати підґрунтям для порівняльних досліджень терміносистем у межах однієї чи більше мов.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їхнього використання у викладанні лекційних курсів із лексикології англійської мови (розділи “Термін”, “Термінологія”, “Системні відношення в лексиці”, “Словотвір”, “Семасіологія”) та “Англійська мова фахового спрямування”, а також для упорядкування та стандартизації англомовної терміносистеми охорони довкілля, у лексикографічній практиці (для укладення англо-українських галузевих словників, термінологічних глосаріїв і довідників), у дослідницькій роботі та написанні наукових праць із термінознавчих проблем.

Окремі результати дослідження апробовані у підручнику Н. О. Микитенко, Н. В. Рубель та М. Я. Саламахи “English for Students of Ecology” (2015 p.),

призначеному для фахової підготовки студентів біологічного, геологічного та географічного факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка (спеціальність “Екологія”).

Апробація. Основні результати дисертації виголошено у доповідях на науково-методичних та науково-практичних конференціях: *міжнародних*: “Дискурсні стратегії лінгвістики XXI століття” (Львів, 2011), “Пріоритети германського та романського мовознавства” (Луцьк, 2012, 2015), “Мови та літератури в глобалізованому світі: взаємодія та самобутність” (Київ, 2012), “Мови і світ: дослідження та викладання” (Кіровоград, 2013), “Актуальні проблеми германської філології та прикладної лінгвістики” (Чернівці, 2013), “Актуальні проблеми герmano-романської філології та освітній соціокультурний процес” (Тернопіль, 2013), “Міжкультурна комунікація: мова – культура – особистість” (Острог, 2014), “Education’s Role in Preparing Globally Competent Citizens” (Софія, 2014), “Urgent Problems of Philology and Linguistics” (Будапешт, 2015); *національних*: Всеукраїнська наукова конференція “Сучасний стан та перспективи лінгвістичних досліджень та проблем перекладу” (Житомир, 2013), Всеукраїнська науково-практична конференція “Ключові проблеми сучасної германської та романської філологій” (Луганськ, 2013); *звітних наукових конференціях* професорсько-викладацького складу факультету іноземних мов Львівського національного університету (2011, 2015); *наукових семінарах кафедри* іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету (2011–2015).

Публікації. Основні положення та результати дисертації висвітлено у 14 одноосібних публікаціях, з них дев’ять статей опубліковано у фахових виданнях ДАК МОН України, три статті – в іноземних фахових виданнях, та у двох тезах доповідей. Загальний обсяг публікацій – 5,96 друк. арк.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів з висновками до них, загальних висновків, списку використаних джерел (518 позицій): теоретичних – 384 позиції, лексикографічних – 62, джерел ілюстративного матеріалу – 72, трьох додатків. Одним із додатків є укладений англо-український словник термінів охорони довкілля (близько 2000 термінів).

Загальний обсяг дисертації становить 317 сторінок, основний текст – 194 сторінки. Дисертаційна праця містить дев’ять таблиць та двадцять вісім рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету та завдання, визначено його об’єкт та предмет, окреслено матеріал та методи дослідження, наведено перелік положень, що виносяться на захист, обґрунтовано новизну дослідження, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, представлено дані про апробацію дисертації, окреслено її структуру та обсяг.

У першому розділі “Теоретичні засади дослідження англомовних термінів охорони довкілля” розглянуто загальні теоретичні питання, пов’язані з визначенням терміна, термінології та терміносистеми, сформульовано дефініцію терміна охорони довкілля, описано головні ознаки досліджуваних термінів, окреслено поняття “екологія” та “охорона довкілля”, які співвідносяться як ціле і його частина, визначено основні етапи формування термінології, а також місце терміна охорони довкілля в лексичній системі фахової мови.

Становлення англомовної термінології охорони довкілля безпосередньо залежить від розвитку науки, яка пройшла три періоди: 1) донауковий (VII ст. – перша половина XIX ст.): *water, nature, forest, charcoal, botanic garden*; 2) становлення охорони довкілля як науки (50-ті роки XIX ст. – перша половина XX ст.): *ecology, pollution, recycling, ecosystem* та 3) розвиток і вдосконалення (50-ті роки XX ст. – досі): *global warming, ozone layer depletion, afforestation, conventional pollutant*. Для останнього періоду характерне утворення низки термінологічних словосполучень: *conservation of threatened species* (збереження біологічних видів, що зникають), *advanced tertiary wastewater treatment plant* (передове третинне устаткування для очищення стічної води), *biological indication of biochemical treatment of effluents* (біологічна індикація процесів біохімічного очищення стічних вод) тощо.

Термін є елементом фахової лексики, котру трактуємо як сукупність лексичних засобів, задіяних у спеціальних сферах людської діяльності. Місце терміна в лексичній системі фахової мови визначено завдяки аналізу підходів до стратифікації спеціальної лексики, яку, згідно з семасіологічним підходом, поділяють на *термінологію* та *номенклатуру*. У свою чергу, термінологію класифікують на *нормативну* та *ненормативну*. Нормативна термінологія представлена термінами та неологізмами, ненормативна – зазвичай, професіоналізмами та жаргонізмами.

На основі наявних у лінгвістичній літературі дефініцій термін охорони довкілля визначаємо як *слово або словосполучення, що позначає наукове поняття, спеціальний предмет, процес, дію або характеристику, пов’язану з охороною довкілля, і є засобом професійної комунікації*.

Для термінів властива здатність підпорядковуватися термінологічним вимогам (однозначність, системність, чітка дефініція, експресивна нейтральність, відсутність синонімів та омонімів, стислість, деривативність тощо) та нормам літературної мови, оскільки вони є знаками спеціальної системи й водночас одиницями загальнолітературного словника.

У другому розділі “Методологічні засади дослідження англомовних термінів охорони довкілля” розкрито методологічно-методичні основи праці, викладено методику дослідження термінів охорони довкілля, описано лінгвістичні методи дослідження, їхнє застосування у процесі аналізу структурно-семантичних та лінгвопрагматичних параметрів термінів охорони довкілля.

Методологічні принципи дослідження термінів викладені у працях К. Я. Авербуха, Б. М. Головіна, Т. Р. Кияка, В. М. Лейчика, Д. С. Лотте, О. О. Реформатського, О. В. Суперанської та ін.

Для аналізу термінів охорони довкілля використано такі лінгвістичні методи: суцільної вибірки, кількісних підрахунків, аналіз словникових дефініцій, компонентний аналіз, дистрибутивний та структурний методи тощо.

Компонентний аналіз є основним методом, що використовується у праці для виявлення інваріантних та диференційних ознак, дослідження семантичної структури термінів і системних відношень між ними. Він ґрунтується на трактуванні значення терміна як суми семантичних компонентів. Компонентний аналіз у поєднанні з дистрибутивним застосовано для дослідження явищ синонімії, антонімії та полісемії у терміносистемі охорони довкілля.

У ході аналізу семантичної структури терміна охорони довкілля увагу зосереджено на виокремленні його *семантичного інваріанта*. Послідовність виокремлення семантичного інваріанта проілюстровано на прикладі терміна “*emission*”.

Дослідження терміносистеми охорони довкілля здійснено поетапно. На *першому етапі* на основі аналізу теоретичної літератури, який передбачає використання загальнонаукових та лінгвістичних методів для підтвердження висунутих гіпотез, виявлених закономірностей, сформульованих правил та визначень тощо, окреслено теоретичні та методологічні засади дослідження. Відбір фактичного матеріалу зі статей фахового журналу з охорони довкілля “*Journal of Environmental Protection*” та низки фахових словників також здійснено на цьому етапі.

На *другому етапі* здійснено аналіз способів термінотворення охорони довкілля, що слугують для виявлення їхніх структурних особливостей. Для визначення структури термінів охорони довкілля проведено їхню класифікацію на однослівні, композити, словосполучення та аббревіатури. На даному етапі виявлено продуктивні моделі утворення термінів охорони довкілля.

На *третьому етапі* визначено семантичні особливості термінів охорони довкілля, а також їхні лексико-семантичні зв'язки. Для цього використано метод семантичного аналізу “значення – смисл” та компонентний аналіз, за допомогою яких у структурі терміна виокремлено семантичний інваріант та комунікативно-релевантні ознаки.

На *четвертому етапі* побудовано семантичні моделі термінів охорони довкілля за допомогою мови RX-кодів (Е. Ф. Скороходько, Т. Р. Кияк), де система семантичних зв'язків позначається формулами, основними компонентами яких є символи X та R із відповідними індексами. Перші у таких моделях позначають лексико-семантичні категорії, а другі – семантичні відношення, тобто, відображають тип семантичного зв'язку між компонентами термінологічного словосполучення.

Останній етап дослідження присвячено особливостям розподілу і функціональним параметрам термінів у фаховій статті та визначенню ступеня її термінологічної насиченості, що підтверджено методом кількісних підрахунків.

У третьому розділі “Структурний аналіз англомовних термінів охорони довкілля” проаналізовано структуру досліджуваної терміносистеми, запропоновано тематичну класифікацію термінів охорони довкілля на основі гіперо-гіпонімічних зв’язків, описано такі складові терміносистеми довкілля як запозичення та неологізми, розглянуто два основних способи номінації: морфологічний та синтаксичний, виявлено продуктивні структурні моделі досліджуваних термінів.

У ході аналізу структурно-композиційних особливостей терміносистеми охорони довкілля у ній виокремлено терміни трьох типів: 1) терміни суміжних галузей (*wildlife* – дика природа (біологія), *insecticide* – інсектицид (сільське господарство), *permeable soil* – фільтрувальний ґрунт (геологія), що загалом становлять 54 % досліджуваного матеріалу (1385 із 2565 термінів вибірки); 2) вузькогалузеві терміни (*emergency plan* – план заходів для надзвичайних ситуацій, *soil flushing* – промивання ґрунту) – 39 % (1000 термінів); 3) загальнонаукові терміни (*system* – система) – 7 % (180 термінів). У терміносистемі охорони довкілля виокремлюємо її ядро та периферію. Ядро складається із вузькогалузевих термінів, до периферії входять терміни суміжних галузей: біології, географії, геології тощо. На більш віддаленій від ядра периферії функціонують терміни несуміжних галузей та загальнонаукові терміни.

У терміносистемі охорони довкілля виокремлено одинадцять основних тематичних груп, усередині яких композиційно розташовані лексико-семантичні групи. Найчисленнішими тематичними групами термінів охорони довкілля є: 1) назви споруд, інструментів та приладів (564 терміни – 22% вибірки): *hazardous waste management facility* (центр устаткування для переробки небезпечних відходів; 2) назви заходів, методів та способів охорони та підтримання довкілля у належному стані” (436 термінів – 17% вибірки): *anaerobic sewage treatment* (анаеробна обробка стічних вод); 3) назви факторів, які завдають шкоди довкіллю (334 терміни – 13% вибірки): *line source* (лінійне джерело забруднення повітря).

Наприклад, у межах першої тематичної групи виокремлено такі лексико-семантичні групи: очисні споруди та заводи (*publicly owned treatment works* – громадська споруда очистки стічних вод); прилади та обладнання для очищення води (*grit chamber* – відстійник для піску); прилади для очищення повітря (*ionic purifier* – іонний очищувач); прилади для очищення та підтримання ґрунту у належному стані (*scarifier* – культиватор-розпушувач); пристрої для утилізації відходів (*modular incinerator* – стандартна переносна сміттєспалювальна піч); зони для охорони фауни та флори (*national park* – державний заповідник).

Усередині лексико-семантичних груп виявлено ще один тип зв’язків між термінами охорони довкілля – гіперо-гіпонімічний.

Проаналізовано такі гіперо-гіпонімічні групи: “методи утилізації сміття”, “забруднювальна речовина”, “методи очищення води”, “забруднення ґрунту” та ін., в яких гіпоніми містять у своїй структурі більшу кількість видових ознак, ніж гіпероніми (гіперонім *pollutant* – гіпоніми *liquid pollutants, gaseous pollutants, particle pollutants*; гіперонім *waste separation technologies* – гіпоніми *industrial waste separation, manual waste separation*).

Англомовна термінологія охорони довкілля постійно зазнає впливу інших мов – французької, латинської, старогрецької тощо. Чималою є група термінів французького походження (*quarry, reservoir, urbanisation* та ін).

Найвідчутнішим є вплив класичних мов – латинської та старогрецької: *reserve, regeneration, oil, flora, fauna, contamination, deforestation, vegetation* та ін.

Окрім зовнішніх запозичень розрізняємо внутрішньомовні, які представлені термінами з інших природничих наук (*solubility, resistance, fertility*).

Окрему, доволі численну, групу у нашому дослідженні становлять неологізми, інтенсивність виникнення яких зумовлена соціально-економічними факторами. У ході аналізу виявлено 215 неологізмів у терміносистемі охорони довкілля, утворених способом словоскладання (*earthship* – екологічно самодостатній котедж із матеріалів вторинної утилізації, *grasscycling* – скошування трави для біологічного розкладу та перетворення на природне добриво), конверсії (*to green* – озеленювати), телескопії (*biostitute (biologist + prostitute)* – біолог, який виступає на підтримку компанії або діяльності, що завдає шкоди довкіллю) та за допомогою елементів есо- (*ecotourism, ecoresort, ecoterrorist*) і bio- (*biodiversity, biodiesel*). Найчисленнішими серед неологізмів охорони довкілля виявилися двокомпонентні термінологічні словосполучення: *green building* (екологічно чистий будинок), *ecological footprint* (екологічний відбиток), *sound pollution* (шумове забруднення), *bottle bank* (смітник для пляшок), *green revolution* (зелена революція) тощо.

Кількісні підрахунки засвідчують, що 94% термінів охорони довкілля – це іменники (2401 із 2565 термінів), оскільки вони найчисельніше номінують об’єкти навколишньої дійсності, прикметники налічують приблизно 4% (103 терміни): *depleted, endangered*, і дієслова – лише 2% (61 термін): *to contaminate, to regenerate*.

Значну увагу акцентовано на основних способах утворення термінів охорони довкілля: морфологічному та синтаксичному (семантичний спосіб проаналізовано в четвертому розділі), за допомогою яких охарактеризовано структурні особливості досліджуваних термінів. Виявлено, що терміни охорони довкілля представлені однослівними термінами (600 термінів, що становить 23% від загальної вибірки термінів), до яких відносяться непохідні та похідні, композитами, термінологічними словосполученнями та абрєвіатурами.

Непохідні терміни представлені незначною кількістю (2,7% вибірки) (часто утворені за допомогою конверсії): *litter, smoke, soil, refuse, forest, decay, river*.

Морфологічний спосіб відіграє ключову роль у творенні похідних термінів охорони довкілля. Похідні терміни-іменники налічують 423 одиниці із 530 похідних

термінів та позначають “процес” або “наслідок певної дії”. Виокремлено продуктивні моделі: з одним суфіксом (*depletion* – виснаження, *poaching* – браконьєрство) і з префіксом та суфіксом одночасно (*pretreatment* – попередня обробка).

У досліджуваній терміносистемі найпродуктивнішими виявлено суфікси *-ion* (*deforestation, depletion, emission, incineration, purification, protection*); *-ing* (*composting, dumping*), *-ment* (*environment, treatment*), *-ity* (*fertility, humidity*), а також префікси *de-* (*decomposition, decontamination*), *pre-* (*precombustion, pretreatment*).

У 140 композитах терміносистеми охорони довкілля (5,4% від загальної кількості досліджуваних термінів) складові компоненти поєднуються без сполучникового елемента. Серед структурних моделей композитів найпродуктивнішою є модель NN (84 композити): *rainforest* (тропічний ліс), *wastewater* (стічні води), *woodland* (лісиста місцевість), що характеризується незмінним та фіксованим порядком компонентів.

Аналіз терміносистеми охорони довкілля дає підстави стверджувати, що чисельно у ній переважають **термінологічні словосполучення** – 71% від загального корпусу досліджуваних термінів, які у 2,5 рази перевищують кількість однослівних термінів. Додавання до терміна атрибутивних компонентів, що вказують на додаткові ознаки, формує термінологічне словосполучення: *pollutants* (забруднювальні речовини) → *water pollutants* (речовини, що забруднюють воду) → *conventional water pollutants* (звичайні речовини, що забруднюють воду).

Двокомпонентні термінологічні словосполучення (1150, що становить 45% від загальної кількості досліджуваних термінів) переважають серед інших. Найпродуктивнішою структурною моделлю двокомпонентних термінологічних словосполучень (1150) є N + N (603): *waste incineration* (спалювання відходів), *water pollution* (забруднення води). Кількісно поступається моделі N + N атрибутивна модель A + N (380): *environmental assessment* (оцінювання довкілля), *hazardous substance* (небезпечна речовина), де основний елемент передає родову ознаку, а атрибутивний – видову.

Трикомпонентні термінологічні словосполучення (497, що становить 27% від загальної кількості терміносполук) утворюються шляхом розширення й уточнення значення двокомпонентних термінологічних словосполучень і т.д.: *treatment plant* (очисна станція) → *wastewater treatment plant* (станція з очищення стічних вод) → *regional wastewater treatment plant* (регіональна станція з очищення стічних вод). Виявлено таку закономірність: із зростанням лексичної довжини термінологічних словосполучень, їх кількість зменшується.

У ході аналізу термінів охорони довкілля виявлено 264 абрєвіатури, серед яких переважають літерні скорочення – ініціалізми, а точніше – алфавітизми. Простежено таку тенденцію: зі збільшенням кількості букв в абрєвіатурі, кількість останніх зменшується. Найчисленнішою у досліджуваному матеріалі виявилася група трилітерних абрєвіатур (97): *EPA* (*Environmental Protection Agency*) – агентство охорони довкілля, *CEM* (*Continuous Emission Monitoring*) – постійний

моніторинг викидів. Здебільшого аббревіатури охорони довкілля використовуються на позначення назв установ і організацій (*APCA (Air Pollution Control Association)* – Асоціація контролю за забрудненням повітря, *CEQ (Council on Environmental Quality)* – рада у справах якості довкілля) та назв документів, актів, законів (*EIR (Environmental Impact Report)* – Звіт про вплив на довкілля) тощо.

У четвертому розділі “Лексико-семантичні та лінгвопрагматичні параметри англomовних термінів охорони довкілля” окреслено особливості семантичного термінотворення на основі метафоричного та метонімічного перенесення, здійснено аналіз лексико-семантичних зв’язків, виявлено структурні особливості термінів-синонімів, термінів-антонімів та полісемічних термінів, визначено термінологічну насиченість фахової статті, описано розподіл та типологію термінів охорони довкілля у фаховому тексті на основі їх когнітивної вартості та інформаційної насиченості, запропоновано механізм впорядкування та стандартизації досліджуваної терміносистеми завдяки встановленню закономірностей між структурою та семантикою термінів.

Основними способами семантичного утворення термінів охорони довкілля є метафоричне та метонімічне перенесення. Метафоризація загальноживаного слова англійської мови, яке стає терміном охорони довкілля, зумовлена об’єктивною подібністю між предметами. У терміносистемі функціонує 898 термінів, утворених шляхом метафоричного перенесення (35% від загальної кількості досліджуваних термінів). Метафоризація термінів охорони довкілля здійснюється на підставі 1) зовнішньої подібності (*ozone hole* – озонова діра, *looping plume* – звивистий струмінь викидів забруднень); 2) функціональної подібності (*greenhouse effect* – парниковий ефект) або 3) зовнішньої та функціональної подібностей водночас (*flame curtain* – вогняна завіса). Також здійснено класифікацію лексико-тематичних груп, на основі яких утворюються метафоризовані терміни – це 1) явища природи, середовища: *absorbent lagoon* (ставок для фільтрації стічних вод), *point source* (точкове джерело забруднення); 2) предмети побуту: *atmospheric radioactive window* (атмосферне радіаційне вікно); 3) споруди, будівлі, їхні частини: *greenhouse effect* (парниковий ефект) та ін., найчисленнішими з яких є перші дві.

Виявлено основні типи метонімічного перенесення: 1) процес – результат (458 термінів): *spill* – розлиття, *pollution* – забруднення; 2) процес – предмет (170 термінів): *traffic abatement plan* – план зменшення руху, тобто планування (як процес) і документ (як предмет); 3) властивість – кількісний показник (87 термінів): *transparency* – прозорість; 4) організація – місце дії (26 термінів): *wastewater treatment plant* – станція з очищення стічних вод та ін.

У досліджуваному термінологічному корпусі виявлено 67 епонімних термінів (утворені метонімічним перенесенням), які у структурному плані поділяємо на однослівні (*pascal*, *curie*), що позначають одиниці вимірювання, та неприйменникові термінологічні словосполучення (*Langelier index* (показник Лангельє), *Ames Test* (проба Еймса)). Виокремлено сім структурних моделей

епонімних термінологічних словосполучень та окреслено лексико-тематичні групи, для позначення яких використовується епонімний елемент.

Здійснено також аналіз лексико-семантичних відношень термінів охорони довкілля: синонімічних, антонімічних та полісемічних.

Залежно від того, як синоніми з диференційними ознаками дистанціюються від терміна-домінанти, розрізняємо *абсолютні синоніми* (прикладів абсолютної синонімії в терміносистемі охорони довкілля не виявлено) і *відносні*, для яких характерна тотожність окремих лексико-семантичних компонентів (*rubbish, trash, garbage, refuse, litter, waste* (сміття); *emission, discharge, dumping, effusion* (викид); *poisonous substance, toxic agent* (отруйна речовина). 456 термінів охорони довкілля формують 148 синонімічних рядів, кількість синонімів у яких коливається від двох до восьми.

Виявлено такі варіанти синонімів: 1) графічні: *wastewater – waste water* (стічні води); 2) фонетико-графічні: *ecofriendly – ecafriendly* (екологічний); 3) словотвірні: *leaking – leakage* (витікання); *filtering – filtration* (фільтрування); 4) синтаксичні, які різняться позицією залежного слова: *rate of decay – decay rate* (швидкість розкладу); *reuse of wastewater – wastewater reuse* (повторне використання стічних вод). Термінологічні словосполучення з їхніми абревіатурами також вважаємо синонімічними варіантами (*air quality index – AQI* (показник якості повітря).

Аналіз антонімічних пар термінів свідчить про домінування спільнокореневих антонімів (*controlled / uncontrolled waste disposal*) над різнокореневими (*solid waste / liquid waste*). За семантичним критерієм антонімічні терміни охорони довкілля є, здебільшого, контрадикторними, і їх компоненти утворені за допомогою афіксів із заперечним значенням: *direct / indirect discharge* = пряме / непряме скидання; *treated / untreated sewage* = оброблена / необроблена стічна вода. Антонімічні термінологічні словосполучення охорони довкілля найчастіше вказують на: 1) якісні значення (*hazardous / non-hazardous substance* = безпечна / небезпечна речовина); 2) кількісні значення (*primary / secondary / tertiary sewage treatment* = первинне / вторинне / третинне очищення стічних вод); 3) просторові значення (*underground water / surface water* = підземні води / поверхневі води); 4) протилежно спрямовані дії (*environmental protection / environmental destruction* = охорона довкілля / руйнування довкілля) тощо.

Досліджувана терміносистема характеризується: а) за структурою – полісемічними однослівними термінами; б) за кількістю значень – термінами з двома значеннями (*pollutant: 1) a substance that causes pollution; 2) noise, smell or another unwanted occurrence that affects a person's surroundings unfavourably*); в) за частинами мови – термінами-іменниками (*cell, stress*), тобто серед полісемічних термінів охорони довкілля переважають однослівні терміни-іменники з двома значеннями. Це підтверджує думку про обернено пропорційну залежність між довжиною термінологічного словосполучення і полісемією: зростання кількості компонентів, які входять до складу словосполучення, запобігає появі багатозначності.

Лінгвісти виокремлюють у прагматиці дві течії. На першу з них, орієнтовану на систематизацію прагматично заряджених одиниць різних рівнів (О. О. Селіванова), опираємось у нашому дослідженні з метою впорядкування терміносистеми охорони довкілля.

Впорядкування полягає в 1) описі репрезентації термінів у фахових текстах та 2) впорядкуванні терміносистеми охорони довкілля.

Одиницею аналізу термінів у спеціальних текстах обрано фахову статтю, яка комунікативно спрямована на передачу адресантами фахового та наукового знання з охорони довкілля адресатам з метою їх інформування. У статті розрізняємо терміни з когнітивною вартістю та терміни з інформаційною насиченістю. Термінологічна насиченість є основною характеристикою фахової статті. За нашими підрахунками, 30–40% лексичного фонду статті становлять терміни. Термінологічна насиченість фахової статті зростає із збільшенням відстані від її початку. Насиченість її основної та кінцевої частин значною кількістю інформативних маркерів свідчить про застосування адресантом стратегії поступового ускладнення термінологічного апарату.

З метою впорядкування терміносистеми охорони довкілля побудовано семантичні моделі термінологічних словосполучень, які відображають лексико-семантичні категорії компонентів словосполучення та тип семантичного зв'язку між ними.

Терміни охорони довкілля поділено на три групи – терміни із лексико-семантичною категорією головного компонента “тіло”, “дія” та “властивість”, серед яких найчисленнішими виявилися перші дві категорії (529 та 414 термінів відповідно).

Визначено найпродуктивніші семантичні моделі для термінів певної лексико-семантичної категорії. Для термінів категорії “тіло” побудовано 16 семантичних моделей, для термінів категорії “дія” – 9 семантичних моделей, а термінам із категорією “властивість” відповідає 6 семантичних моделей. Здійснено підрахунки кожної семантичної моделі.

Аналіз структури та семантики термінів дає підстави стверджувати, що кожна семантична модель представлена кількома структурними моделями, і, відповідно, одна структурна модель слугує для утворення кількох семантичних моделей.

Наприклад, семантичній моделі R₀₀₁ X₀₄₀ R'₀₆₁ X₀₆₀ (“тіло, яке має атрибутом властивість”) відповідає структурна модель A + N (78 із 136): *hazardous substance* (шкідлива речовина); моделі R₀₀₁ X₀₄₀ R₀₅₂ X₀₂₀ (“тіло, призначене для виконання дії”) – N + N (54 терміни із 87), що зазвичай позначається віддієсловним іменником, який у своїй морфемній структурі містить суфікс *-er* або *-or*. У досліджуваній терміносистемі ця модель використовується для позначення приладів, що виконують певну дію: *dust collector* (пилосбирач), *air filter* (фільтр для повітря). Аналізована семантична модель виражається також структурною моделлю Ving + N: *purifying liquid* (очишувальна рідина). Семантична модель R₀₀₁ X₀₂₀ R'₀₅₀ X₀₄₀ (“дія, яка має суб'єктом тіло”) представлена структурними моделями N + N та N + Ving

(*glacier thawing* (танення льодовиків); моделі $R_{001} X_{020} R'_{123} X_{040}$ (“дія, яка має інструментом тіло”) відповідає структура $N + Ving$ (*water flushing* (промивання водою) тощо. Семантичні моделі термінів лексико-семантичної категорії “дія” здебільшого представлені структурними моделями, в яких другим компонентом є дієслово з суфіксом *-ing*.

Виявлені найуживаніші структурно-семантичні моделі термінів охорони довкілля мають практичне значення для впорядкування терміносистеми з метою унормування наявних термінологічних одиниць та творення нових термінів.

ВИСНОВКИ

Охорона довкілля – молода галузь науки, яка розробляє та досліджує заходи і способи регулювання відносин між суспільством і навколишнім середовищем з метою їх збереження та відновлення, сформована на основі різних наук, передусім екології, що свідчить про її статус міждисциплінарної науки. Її термінологія системно організована та перебуває у повній залежності від понятійної системи галузі. Досліджуваній терміносистемі характерні цілісність, динамічність і структурованість, а також наявність усіх необхідних засобів для розвитку.

У досліджуваній терміносистемі функціонують 1) вузькогалузеві терміни (39%), які формують ядро терміносистеми; 2) терміни суміжних галузей (54%) та 3) загальнонаукові терміни (7%). 94% термінів становлять іменники.

Про системний характер термінології охорони довкілля свідчать виокремлені у ній 11 основних тематичних груп та наявність гіперо-гіпонімічних зв'язків.

Термінологічні одиниці охорони довкілля представлені однослівними термінами (600), композитами (140), термінологічними словосполученнями (1825) та абрєвіатурами (264).

В аналізованому емпіричному матеріалі переважають термінологічні словосполучення (71%), серед яких домінантними є двокомпонентні (1150), що складаються з двох іменників (603). У результаті розширення двокомпонентних термінологічних словосполучень уточнювальними ознаками утворюються три- (497), чотири- (121) та багатокомпонентні (57). Часто поруч із термінологічними словосполученнями функціонують їхні абрєвіатури (264) (переважно, алфавітизми), серед яких переважають трилітерні (97).

Однослівні терміни, які представлені здебільшого на початку фахової статті, позначають процеси, дії, ознаки та часто є запозиченнями з інших природничих наук.

Серед однослівних термінів переважають похідні, структура яких представлена моделями Rs та pRs (де R – корінь, p – префікс, s – суфікс), в яких найпродуктивнішими є афікси *pre-*, *de-*, *-ion*, *-ing*, *-ment*.

Кількість композитів свідчить про малопродуктивність способу словоскладання для утворення термінів охорони довкілля.

Результати аналізу поглибили відомості про способи семантичного термінотворення (метафоричне та метонімічне перенесення). Виявлено дві найчисленніші тематичні групи термінів охорони довкілля – назви предметів побуту та назви на позначення понять середовища, що становлять основу метафоричного перенесення.

Як свідчать результати дослідження, найпродуктивнішою моделлю метонімічного перенесення є модель “процес – результат”, оскільки з виникненням назв нових процесів, з’являються назви їх результатів. Шляхом метонімічного перенесення утворюються епонімні одиниці (67), компонентом яких є власна назва. За семантичними ознаками епонімні термінологічні словосполучення поділено на сім лексико-тематичних груп, серед яких найчисленнішими є групи “законів, принципів, правил” (22) та “обладнання, приладів” (18).

Проведене дослідження дає підстави для висновку, що термінам охорони довкілля властиві синонімічні, антонімічні та полісемічні лексико-семантичні зв’язки.

Однією з вимог, що ставляться до терміна, є відсутність синонімів. Проте, наявність синонімічних рядів свідчить про необхідність уніфікації терміносистеми охорони довкілля.

За структурними ознаками терміни-антоніми класифікуємо на однослівні та словосполучення. За семантичним критерієм виокремлюємо контрарні, комплементарні, контрадикторні та векторні терміни, серед яких переважають контрадикторні, утворені за допомогою заперечних афіксів. У досліджуваній терміносистемі антонімічні відношення здебільшого виникають між термінами лексико-тематичних груп, що позначають дії і процеси та властивості і характеристики предметів та явищ.

Виявлено поодинокі випадки внутрішньогалузевої полісемії, яка не заважає спілкуванню та порозумінню спеціалістів.

Лінгвопрагматичні аспекти дослідження термінів охорони довкілля охоплюють 1) репрезентацію термінів у фахових текстах та 2) впорядкування терміносистеми.

Розподіл термінів аналізуємо у межах їх функціонування у фаховій журнальній статті, термінологічна насиченість якої становить 30–40 %. Кількість термінів у статті зростає із наближенням до її завершення, що свідчить про використання стратегії поступового ускладнення термінологічного апарату.

Функція адресанта фахової статті полягає в ознайомленні адресата з певною проблемою охорони довкілля, її дослідженням та можливим вирішенням. Для досягнення цієї мети адресант наповнює фаховий текст інформативними маркерами, тобто термінологічними словосполученнями з великою інформаційною насиченістю, які передають максимальну кількість наукової інформації.

У дисертації акцентовано увагу на впорядкуванні досліджуваної терміносистеми та запропоновано механізм лінгвопрагматичної стандартизації термінів охорони довкілля.

У процесі стандартизації побудовано 31 семантичну модель термінологічних словосполучень, найпродуктивнішими з яких є R001 X040 R'061 X060 (“тіло, яке має атрибутом властивість”: *fresh water* (свіжа вода), R001 X040 R052 X020 (“тіло, призначене для виконання дії”: *filtration system* (фільтрувальна система), R001 X040 R'150 X040 (“тіло, яке має місцем дії інше тіло”: *forest fire* (лісова пожежа), R001 X040 R121 X040 (“тіло, яке є об’єктом дії іншого тіла: *stabilization pond* (ставок, в якому розкладається стічна вода), R001 X020 R'053 X040 (“дія, яка має об’єктом тіло”: *refuse incineration* (спалювання сміття), R001 X060 R061 X040 (“властивість, яка є атрибутом тіла”: *water aggressiveness* (агресивність води), R001 X060 R061 X020 (“властивість, яка є атрибутом дії”: *emission rate* (інтенсивність викидів) тощо.

Комплексний аналіз структурних та семантичних моделей засвідчив, що для певних структурних моделей термінів характерні відповідні семантичні моделі, і навпаки.

З метою систематизації та впорядкування термінологічного корпусу у терміносистему укладено англо-український словник термінів охорони довкілля як основу фактичного матеріалу дослідження.

Проведене дослідження відкриває перспективу аналізу вербальних і невербальних засобів для досягнення певних комунікативних стратегій і тактик адресантів текстів з охорони довкілля. Подальші розвідки можуть бути спрямовані на контрастивне дослідження англомовних та україномовних галузевих терміносистем.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Саламаха М. Я. Англійський термін сфери охорони довкілля: структурний підхід / М. Я. Саламаха // Іноземна філологія – 2012. – Вип. 124 – С. 74–81.
2. Саламаха М. Я. Англомовний термін сфери охорони довкілля та його базові ознаки / М. Я. Саламаха // Наук. записки нац. ун-ту “Острозька академія”. Сер. “Філологічна” – 2014. – Вип. 45. – С. 49–52.
3. Саламаха М. Я. Антонімія у парадигматичних відношеннях англомовної термінології сфери охорони довкілля / М. Я. Саламаха // Вісник Житомир. держ. ун-ту ім. Івана Франка – 2013. – Вип. 2(68) – С. 220–223.
4. Саламаха М. Я. Диференційні ознаки термінологічних одиниць / М. Я. Саламаха // Навчання англомовної академічної комунікації в Україні та у світі: проблеми і перспективи : матеріали II Міжнар. наук.-метод. конф. (Львів, січень 2011 р.). – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. – С. 187–188.
5. Саламаха М. Я. Метафоризація як продуктивний спосіб утворення англомовного терміна сфери охорони довкілля / М. Я. Саламаха // Наук. записки Кіровоград. держ. педагог. ун-ту ім. Володимира Винниченка. Сер. : Філол. науки (мовознавство) – 2013. – Вип. 115 – С. 427–432.

6. Саламаха М. Я. Методи дослідження англомовного терміна охорони довкілля / М. Я. Саламаха // Наук. вісник Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер. : Філол. науки – 2015. – С. 303–309.

7. Саламаха М. Я. Морфемна структура англійського терміна сфери охорони довкілля / М. Я. Саламаха // Мовні і концептуальні картини світу – 2012. – Вип. 43. – Ч. 4 – С. 27–32.

8. Саламаха М. Я. Особливості родо-видових відношень термінів англомовної сфери охорони довкілля / М. Я. Саламаха // Актуальні проблеми германо-романської філології та освітній соціокультурний процес : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. – Тернопіль : Тернопільський нац. пед. ун-т імені Володимира Гнатюка, 2013. – С. 128–129.

9. Саламаха М. Я. Семантичний процес метонімізації англомовного терміна сфери охорони довкілля / М. Я. Саламаха // Вісник Луган. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка – 2013. – Вип. 14 (273). – С. 220–226.

10. Саламаха М. Я. Синонімічні відношення в англомовній термінології сфери охорони довкілля / М. Я. Саламаха // Наук. вісник Чернів. ун-ту : зб. наук. пр. Вип. 653. Германська філологія. – Чернівці : Вид-во ЧНУ, 2013. – С.127–133.

11. Саламаха М. Я. Структурна класифікація англійських двокомпонентних термінологічних словосполучень сфери охорони довкілля / М. Я. Саламаха // Наук. вісник Волин. національного ун-ту ім. Лесі Українки : Сер.: Філологічні науки. – 2012. – Вип. 22(247) – С. 210–215.

12. Саламаха М. Я. Paradigmatic Relations in the English Environmental Protection Terminology / М. Я. Саламаха // Zbior Raportow naukowych. Literatura i kulturoznawstwo. Wspolczesna nauka. Nowy wyglad (30.01.2015–31.01.2015). – Wrocław, 2015. – S. 71–76.

13. Salamakha M. Ya. Semantic models of the English Environmental Protection Terms / М. Ya. Salamakha // Science and Education a New Dimension. Philology, III (14). – Budapest : Society for Cultural and Scientific Progress in Central and Eastern Europe, 2015. – Iss. 65. – P. 21–24.

14. Salamakha M. Y. Studying of the English Environmental Protection Terminology in the Aspect of Thematic Groups and Hyper-hyponymic Relations / М. Salamakha // Education's Role in Preparing Globally Competent Citizens / Bulgarian Comparative Education Society – 2014. – Vol. 12. – P. 663–669.

АНОТАЦІЯ

Саламаха М. Я. – Англомовна терміносистема охорони довкілля: структура, семантика, прагматика. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови. – Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2016.

У дисертації досліджено структурно-семантичні особливості англомовних термінів охорони довкілля. Терміносистема охорони довкілля розглядається як впорядкована сукупність термінів, що позначають спеціальні поняття охорони довкілля. Терміносистема охорони довкілля є комплексом вузькогалузевих термінів, термінів суміжних наук та загальнонаукових термінів, що утворені за допомогою морфологічного, синтаксичного та семантичного способів. Терміни охорони довкілля ієрархічно утворюють тематичні та лексико-семантичні групи на основі гіперо-гіпонімічних зв'язків. У межах терміносистеми спостерігаються такі лексико-семантичні зв'язки: синонімічні, антонімічні та полісемічні. Аналіз розподілу термінів у фахових текстах свідчить про використання адресантом стратегії поступового ускладнення термінологічного апарату. Аналіз структури та семантики термінів охорони довкілля є внеском у процеси впорядкування досліджуваної терміносистеми, що зумовлює лінгвопрагматичне спрямування дослідження. Його результати можуть використовуватися для подальших термінотвірних процесів охорони довкілля.

Ключові слова: термін, терміносистема, термінологічне словосполучення, тематична група, синонімічні, антонімічні та полісемічні відношення, метафоричне та метонімічне перенесення, термінологічна насиченість фахової статті, впорядкування.

АННОТАЦІЯ

Саламаха М. Я. – Англоязычная терминосистема окружающей среды: структура, семантика, прагматика. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – германские языки. – Львовский национальный университет имени Ивана Франко. – Львов, 2016.

В диссертации исследованы структурно-семантические особенности англоязычных терминов охраны окружающей среды (ООС). Терминосистема ООС рассматривается как упорядоченная совокупность терминов, обозначающих специальные понятия ООС. Обнаружено, что терминосистема ООС является комплексом узкоотраслевых терминов, терминов смежных наук и общенаучных терминов, образованных с помощью морфологического, синтаксического и семантического способов. Термины иерархически создают тематические и лексико-семантические группы на основе гиперо-гипонимических отношений. Внутри терминосистемы наблюдаются такие лексико-семантические явления: синонимия, антонимия и полисемия. Анализ распределения терминов в профессиональных текстах свидетельствует об использовании адресантом стратегии постепенного усложнения терминологического аппарата. Параллельный анализ структуры и семантики терминов ООС вносит определенный вклад в процессы нормализации и стандартизации исследуемой терминосистемы, что свидетельствует о лингвопрагматическом направлении исследования. Его результаты могут

использоваться для последующего создания терминологических единиц охраны окружающей среды.

Ключевые слова: термин, терминосистема, терминологическое словосочетание, тематическая группа, синонимические, антонимические и полисемические отношения, метафорическое и метонимическое переносы, терминологическая насыщенность текста, упорядочение.

SUMMARY

Salamakha M. Ya. – The English Term System of Environmental Protection: Structure, Semantics, Pragmatics. – Manuscript.

Thesis for the Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – L’viv Ivan Franko National University. – L’viv, 2016.

The thesis focuses on the structural and semantic peculiarities of the English Terms of Environmental Protection (EP).

In Chapter 1 an attempt has been made to look at different definitions of the word “term” offered by well-known researchers and on the basis of that own definition of the EP term has been formed. The problem of differentiation between terms and words which has always been the most disputable item in terminological discussions has been considered and features that differentiate terms from other lexical units have been defined and analyzed. Moreover, major stages in the development of the EP terminology have been identified. The author also defines the place of term in the lexical system of professional language and analyzes it from the point of view of different classifications.

Chapter 2 provides an overview of basic linguistic methods applied in the research of EP terms: method of continuous sampling, word formative, distributional analysis etc. The basic structural method widely used in the study is componential analysis. Identification of semantic invariant and application of componential analysis is clearly illustrated on the example of the EP term “emission”.

Chapter 3 deals with the structure of EP term system. It has been found out that the researched term system consists of narrowly specialized terms, terms from related sciences and general terms. Term system of EP has been divided into eleven thematic groups inside of which lexical-semantic groups are built. It has been also offered to study the researched terminology in the aspect of hyper-hyponymic relations which very often become the basis on which thematic groups are identified. Borrowings and neologisms as parts of EP term system have been described. This chapter also covers the analysis of structure of the terms which are analyzed from the point of view of morphological and syntactic methods of term-formation. Structurally EP terms are divided into non-derivative, derivative terms, composites, abbreviations and terminological phrases dominating of which are the last ones. The productive structural models of each type have been identified. Terminological phrases consisting of two components prevail in the researched terminology.

Chapter 4 focuses on semantic and pragmatic peculiarities of EP terms. The main types of secondary nomination are metaphorical and metonymical transfers. The terms of

the researched system which are formed as the result of metaphorical transfer the basis for which can be: 1) external similarity; 2) functional similarity; 3) external and functional similarity have been analyzed. Furthermore, attention is paid to metonymical transfer as the way of semantic development of terminological unit, the productive models of metonymical transfer in the researched term system have been revealed. Such lexical-semantic processes as synonymy, antonymy, polysemy taking place in the English EP term system have been also distinguished and characterized.

Pragmatic aspects of term analysis include 1) the research on distribution of terms in professional texts and 2) standardization of the terminological system.

Some aspects of terms' functioning in professional texts taken from journal (Journal of Environmental Protection) have been described. Terminological saturation of such texts has been also defined.

In addition, parallel analysis of the structure and semantics of EP terms has been done making a contribution to the process of normalization and standardization of the researched terminology and can be also used for the further formation of new EP terminological units.

Key words: term, term system, terminological phrase, thematic group, synonymic, antonymic and polysemic relations, metaphorical and metonymical transfers, terminological saturation of the text, standardization.

Підписано до друку 22.04.2016 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний
Ум.друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. №

Друк ПП “Ощипок М. М.”
Адреса: м. Львів, вул. С. Бандери, 45
Свідоцтво серії Б № 670155 від 30.05.12р.
тел./факс (032) 235-22-32
e-mail: ommzmik@ukr.net